

## Planøkonomi og Organisation

Af Chr. Christiansen.

De sidste Aars store Omvæltninger paa det økonomiske Omraade har rejst et Utal af nye Problemer. Gamle anerkendte Systemer og højtpriste Anskuelser er blevet slaaet sønder, men den økonomiske Proces har *dog* stadig fortsat sin Udvikling. Umiddelbart efter Verdenskrigens Afslutning var det den almindelige Mening, at de økonomiske Samfundsprincipper, som kendtes fra før 1914, fortsat kunde bestaa. Fra kapitalistisk Side forsøgte man derfor at faa det økonomiske Verdenshjul sat i normal Drift igen. Alle disse Bestræbelser var præget af en stærk Optimisme. Men det vilde alligevel ikke gaa. De gamle Tilstande var uopnaaelige. Snart viste de første alvorlige Krisetegn sig med Vareoverflod og Arbejdsløshed. Det begyndte i de Lande, der tabte Krigen, men det blev snart aabenbart, at heller ikke de sejrende Lande kunde modstaa eller afværge Krisens Tryk. Baade Krigens Ødelæggelse og Forvirring og især Fredsslutningens mange Fejlgreb og Misforstaaelser skabte Krisen, som siden da er bleven en permanent Tilstand. Hele Verden\* befinder sig i Øjeblikket i en opslidende Krisetilstand. Det var en Umulighed at bringe Samfundsmekanismen i Lave — og det viste sig desuden efterhaanden ugørligt at fastholde de gamle fra Førkrigstiden hævdvundne økonomiske Principper. Begivenhedernes Udvikling i Italien, Rusland og andre Lande fortalte, at nye økonomiske Principper var i Vækst og Udvikling indenfor det økonomiske Samfundsliv. Det var især Statsmagten, der viste nye Udtryksformer overfor Produktion og Omsætning, men det indskrænkede sig ikke alene hertil. Hele Verdensøkonomien tenderede imod Planøkonomi under Statens Førerskab.

Fra omkring 1929 er det, ligesom man mærker, hvorledes Optimismen efterhaanden helt forsvinder. De forskellige Lande indkapsler sig endnu mere, end de ellers ret høje Toldmure efter Krigen havde givet Anledning til. Kontingenteringspolitik, Valutapolitik, skjult eller aabenlyst Boycotting og meget mere blev den nye økonomiske Linie. Den nationale Stats Grænser blev skarpere optrukne end nogensinde tidligere. Isoleringspolitiken tog mere og mere fast Form, og Autarkiet blev Økonomiens Nyorientering. Ogsaa i de gamle Frihandelslande skete disse store Omvæltninger. Efterhaanden tegnede Verdensøkonomien sig med ganske andre Konturer end den gamle Liberalisme og den aabne Dørs Politik havde gjort det. Os selv først, blev Parolen. Selvforsyning! Stærk Indskrænkning af Importen, Jagen efter nye Eksportmarkeder, Dumpingpolitik m. m. Men Arbejdsløsheden steg katastrofalt i alle Lande, samtidig med at store Varemængder blev dynget op. Det store Prisfald kom, Resultatet af hele denne mægtige Omvæltning stillede Statsmagten overfor nye Opgaver. Planøkonomiens Iværksættelse krævede, at Staten greb regulerende ind paa de økonomiske Omraader, hvor før det fri Erhvervsliv var enebestemmende. Alt dette har vi ogsaa været Vidne til her i Danmark. Det kneb lidt med at komme i Gang; men der var ingen anden Vej at gaa, hvis ikke Landets Økonomi mere og mere skulde glide ud i det vildeste Kaos.

Det er under disse Forhold, at der fra forskellig Side er fremsat Forslag og Ideer til Krisens Imødegaaelse og om Foranstaltninger til Arbejdsløshedens Indskrænkning samt til at gøre Landbrugets Drift rentabel. Den store Opgave satte mange Hjerner i Arbejde. Større Resultater er der ikke blevet heraf.

I Slutningen af 1933 udsendte en af vore ældste Nationaløkonomer en lille Bog paa 50 Sider. Det var den mere end 80-aarige Professor Harald Westergaard, som under Titlen: »Hvor glider vi hen?« gav Udtryk for nogle Betragtninger over Danmarks Fremtidsøkonomi. Ikke uden Grund gav denne interessante Bog Anledning til stærk Omtale i hele Dagspressen. Den konservative Presse syntes ikke særlig begejstret for Professorens Betragtninger, hvad de maaske heller ikke havde nogen større Grund til, thi Professoren gik i sine Betragtninger angrebsvis til Værks. Allerede i det første Afsnit af Bogen siger han:

..... Det gælder da blot ganske fordomsfrit at spørge, om Fordelene ved det nye System muligvis (ir større end ved den mere individualistisk prægede Ordning, og om denne maaske slet ikke lader sig tilpasse til de moderne Betingelser. En saadan fordomsfri Undersøgelse kunde endogsaa tænkes at give det Resultat, at man med Fordel kunde skride til en endnu stærkere Socialisering — — —«

Det nye System, der tales om, er et kollektivt præget System. Derom er der ingen Tvivl mulig, naar der peges paa, at »en endnu stærkere Socialisering« kan blive til Fordel for Samfundet. Heri ligger Kernen. Den økonomiske Udvikling kræver, at et nyt økonomisk System bliver sat i Højsædet, hvor Samfundets Interesser bliver det bestemmende i alle økonomiske Dispositioner. Saadanne Retningslinier har svært ved at vinde Indpas i de Kredse, der raader over den økonomiske Magt. Dette er Professor Westergaard ogsaa ganske klar over, naar han senere skriver:

».... Mange vil føle sig utilpas ved saaledes at se Socialiseringen skride fremad. Men i Virkeligheden er der ikke Tale om nogen radikal Forandring, og det maa ikke overses, at de gamle Drømme fra Midten af det forrige Aarhundrede om Kræfternes frie Spil forlængst er blegnede, og at Socialiseringen allerede er godt fremskredet for Landbrugets Vedkommende, og det med alle Parter Tilslutning ....«

Men der er ingen Vej udenom. Statens økonomiske Magt er i Tiltagen, og det er selve den kapitalistiske Udvikling, som har ført dette med sig. Kapitalismen har gennemlevet forskellige Faser fra dens Opkomst og Gennembrud til de Tilstande, vi kender i Dag. Kapitalmagts Koncentrering, Erhvervenes Industrialisering og Arbejdets Rationalisering fører mere og mere Verdensøkonomien ind i en statskapitalistisk Periode, som forhaabentlig bliver Kapitalismens sidste Fase, inden Socialismens økonomiske System bliver det fremherskende.

Professor Harald Westergaard rejser videre i sin Redegørelse af de økonomiske Forhold et vigtigt Problem, som særligt maa interessere enhver, der slutter sig til Arbejderorganisationerne. Det er Spørgsmaalet om Organisationernes Stilling til de planøkonomiske Foreteelser, som maa iværksættes fra Samfundets Side. Herom siges der i Bogen:

».... Ved saadanne Overvejelser vil der maaske vise sig Konservatisme paa Punkter, hvor man slet ikke vilde vente det. Saa-snar man er blevet Medlem af en Organisation, vil man uvilkaarlig faa en Tilbøjelighed til at blive konservativ, idet man betragter den som den eneste fornuftige, og indstiller sig paa, at den skal være stedsevarende. Der er mange Mennesker, der saaledes har levet sig ind i de nuværende Organisationer af Arbejdere og Arbejdsgivere, med deres Disciplin overfor Medlemmerne, deres Kampmetoder og Magtmidler, at de ikke kan forestille sig andre Former. Uvilkaarlig vil de betragte den øjeblikkelige Kampstilling mellem Organisationerne som stedsevarende. —«

Det er uundgaeligt, at en Organisation i nogen Grad maa blive ensidig. Derigennem faar den ogsaa til en vis Grad sin Styrke; men derfra og til at blive konservativ overfor alt det nye, der kommer frem, og til at forestille sig, at de nuværende Forhold »skal være stedsevarende«, er der nu et langt Spring.

Alligevel er der Grund til at skrive sig Professorens Udtalelser bag Øret. I en Tid, hvor de økonomiske Forhold er i Støbeskeen, saaledes som vi mærker det i Dag, gælder det om — ikke mindst for Arbejderorganisationerne — at følge med i Udviklingen og indstille sig paa de ændrede Forhold. Det er de faglige Organisationer, som her faar nye Opgaver at løse.

Fagbevægelsen er vokset op i Liberalismens Kølvan, og der er i den forløbne Periode udrettet adskilligt til Gavn for Arbejderklassens Interesser, men Liberalismen er i Dag en Saga blot, og det er et meget stort Spørgsmaal, om den nogensinde vender tilbage. Det kan derfor klart forudses, at Fagbevægelsen kommer til at arbejde under helt andre Forhold end tidligere, og dette maa uvægerligt medføre en Nyorientering paa en Række Omraader.

I samme Omfang som Staten maa gribe ind paa økonomiske og produktive Omraader, vil det blive ubetinget nødvendigt, at Arbejdsgivernes og Arbejdernes Organisationer bringes til at tage de nødvendige Samfundshensyn, som Forholdene maatte kræve.

Denne Omstilling af Fagorganisationernes Virksomhed maa først og fremmest føre med sig, at Fagorganisationerne søger at vinde sig Indflydelse gennem Statsmagten og være medvirkende til, at den økonomiske Nyorientering, som i Øjeblikket foregaar, føres ad Baner, hvor ogsaa Arbejderklassens Interesser bliver tilstrækkelig varetaget. Maaske vil det begrænse de enkelte Fagorganisationers Handlefrihed i den gammeldags Forstand; men det vil samtidig betyde en uanet Styrkelse af hele Arbejderklassens politiske og økonomiske Magt. Det har aldrig nogensinde været Mening, at de faglige Organisationer — lige saa lidt som de politiske — blot skulde nøjes med at gennemføre Fremskridt i Dagens Kamp. Maalet har fra første Færd

været ogsaa at omskabe Produktions- og Fordelingssystemet og at opbygge en økonomisk Samfundsordning, der gav den arbejdende Befolkning det fulde Udbytte af sit Arbejde, og gør hele Samfundet til Herskere af de altbeherskende Produktionsmidler. Skal et saadant Arbejde have Mulighed for at lykkes, maa der ske en inderlig Forening af alle: de Kræfter, som den forenede faglige og politiske Bevægelse raader over. Og enhver, der modsætter sig denne Udvikling, staar Arbejderklassens Interesser i Vejen og maa bekæmpes med de skarpeste Midler. Fagbevægelse og Socialdemokrati er to Sider af samme Sag, og det er stridende mod al sund Fornuft at skille disse to Beveegelser fra hinanden.

Statsmagtens Anvendelse i Arbejdernes Interesser bliver den naturlige Følge af de politiske Forhold, der skabes med Socialdemokratiet som den førende Part i Statsmagten.

Nogle af Fagbevægelsens gamle Problemer er blevet Bevægelsen for mægtige og kræver, at ogsaa politiske Kræfter bliver medvirkende til deres Løsning. Dette gælder Problemer som Arbejdsløsheden, Arbejdstids-problemet og Beskæftigelsesspørgsmaalet; men hvordan skal Arbejderne skaffe sig Indflydelse paa den økonomiske Tilrettelægning af Landet og Produktionen, efter at Staten har gjort Indgreb paa en Mængde Omraader? Først og fremmest ved at vise en politisk Realitetssans og en forstandig Opportunisme i Bedømmelse af den foreliggende Situation. Dernæst ved at udvide det faglige og politiske Samarbejde endnu mere og gøre den politiske Indflydelse stærkere.

Der burde oprettes et Arbejderraad, bestaaende af Repræsentanter for den faglige, politiske og kooperative Arbejderbevægelse. Raadet skulde sorn særlig Opgave have: at være medvirkende til at fremme den økonomiske Udvikling i Overensstemmelse med Arbejderbefolkningens Interesser.

Arbejdermassernes Samling indenfor Organisationerne staar paa Dagsordenen i alle Fagforeninger for Tiden. De uorganiseredes Tal er alt for stort, set paa Baggrund af de gode og stærke Organisationer, som den danske Fagbevægelse raader over. Og de rummer en Fare baade samfundsmæssig og organisatorisk for den samlede Arbejderklasse. Fagbevægelsen kan ikke skyde denne Opgave fra sig. Og den kan slet ikke gøre det, hvis den blot i nogen Grad skal være paa Højde med den økonomiske Udvikling. Sandt nok vil Opgaven blive svær at løse, — endog meget svær, men vor socialistiske Indstilling byder os, at hele Arbejderklassen skal organiseres. Kun gennem Organisation har vi Mulighed for at hævde Arbejderklassens berettigede Krav og Ideer. Men Spørgsmaalets Løsning kan ikke vente alt for længe, uden at det bringer uanede Ødelæggelser ind over vort Organisationsliv. Et hurtigt og haandfast Initiativ, der kunde rydde denne meget pinlige Sag ud af Verden, vil skabe sunde Vækstbetingelser for Organisationsarbejdet.

Der findes indenfor den faglige Bevægelse en mindre Kreds af Arbejdere, som mener, at Fagbevægelsen i sin Taktik og i sine Kampmetoder stadig maa følge Linierne fra de sidste 20 Aar i forrige Aarhundrede. Og med særlig Kraft er der fra Kommunisternes Side blevet bebrejdet, at Fagforeningerne ikke arbejdede og kæmpede som i Firsernes Dage. Hvordan dette skulde være muligt, naar Kapitalismen og det produktive Samfund gennem Aarene stadig har omformet Samfundet og Produktionen, er aldeles uforstaaeligt, og det er da ogsaa i skærende Modstrid med Karl Marx' klare og fastslaaede Ideer. Arbejderklassens Kampmidler er ogsaa undergivet Udviklingens Lov. Meningen med Strejken og de andre Kampmidler var at fremskaffe bedre og lyse Kaar for Arbejderne — dette bør vi have for Øje forud for enhver Konflikt. Arbejdskonflikten er slet ikke det eneste ufejlbarlige Middel til Opnaaelse af Fremskridt! og sociale Goder for den danske Arbejderklasse. Tværtimod —! Vi maa endelig ikke glemme, at det ingenlunde paa Forhaand er afgjort, at en Arbejdskamp giver Arbejderne Sejr. Og dernæst er Arbejderklassen i Dag i videst muligt Omfang interesseret i, at der skaffes Beskæftigelse, og at Produktionen holdes i Gang uden alt ødelæggende Afbrydelser. Arbejderklassens Beskæftigelse giver ganske afgjort de bedste Betingelser for organisatoriske Fremskridt,

De seneste Aars faglige og politiske Udvikling har stillet os overfor Foreteelser, som vi forhen knapt har anet. De mange Statsforanstaltninger overfor Landbrug, Handel og Pengevæsen har givet os et Samfund af en anden Karakter, end da de frie Kræfters Spil uhæmmet kunde udfolde sig. Maalet med disse Foranstaltninger har været at sikre Landets Produktion og Økonomi bedst muligt, mens Krisen raser over Land og Folk. Denne Udvikling vil utvivlsomt

fortsætte fremefter. Under denne Synsvinkel maa Foranstaltninger som Lockout-Loven, Forligsmandsloven og Slagteriarbejdernes Voldgift ses. De ændrede økonomiske Forhold har ført med sig, at Statsmagten maa hævde den økonomiske Magt, der er bedst i Overensstemmelse med Samfundsinteresserne og den brede Befolknings Vel. Naturligvis vil Fagorganisationerne drage Lære af de sidste Aars Foreteelser, og forhaabentlig vil det føre med sig, at Fagforeningerne i første Række koncentrerer deres Magt indenfor en stærk Centralorganisation, der omfatter alle Arbejdere, ogsaa alle Tjenestemandorganisationer, og rydder de endnu bestaaende Rester af lavsmæssig Karakter, som endnu maatte findes indenfor Fagbevægelsen, af Vejen. Nu er Tiden inde dertil. Hvad det vil betyde, kan ingen være blind for. Fagbevægelsen vilde komme til at udgøre den Enhed, som i de kommende Tider vil blive af uvurderlig Betydning.